GEVHER NESİBE SULTAN TIP MEDRESESİ VE DARÜŞŞİFASI RESTORASYON PROJESİ

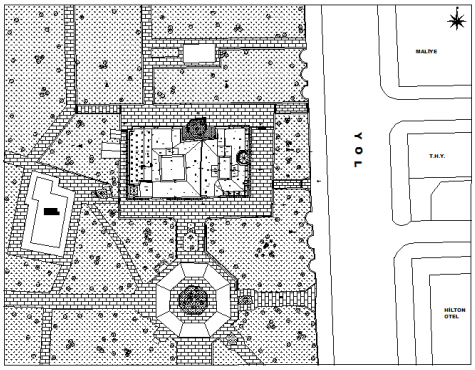
Gonca Büyükmıhçı[*]
Hale Kozlu[*]

GENEL TANIMLAMA

Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası, Kayseri kent merkezinde Mimar Sinan Parkı içerisinde yer almaktadır. Geçmişte tarihi evlerle çevrelenmiş geleneksel bir mahalle içerisinde konumlanmış olan yapı, 1980'li yıllardaki imar hareketleri esnasında çevre mahallelerinin yok edilmesi sonucu doğal çevresinden koparılmış olup, günümüzde, güneybatısında bulunan Avgunlu Medresesi ile beraber yalnız bir görünüm sergilemektedir (Resim 1,Çizim 1).

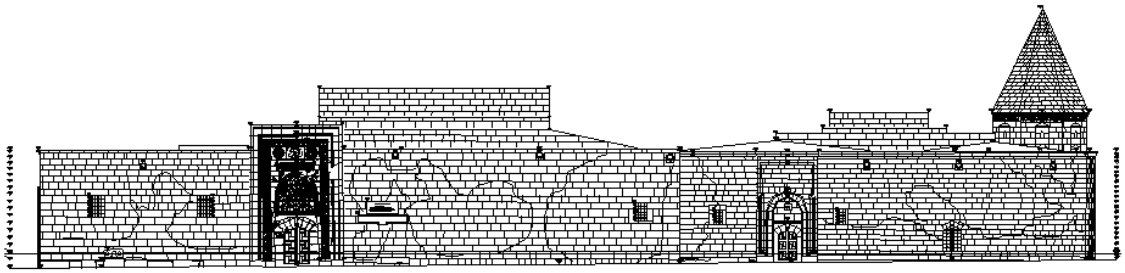

Resim 1. Yapı ve çevresindeki Mimar Sinan Parkı

Çizim 1. Vaziyet planı

1206 tarihinde Selçuklu Hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından, kızkardeşi Gevher Nesibe Sultan anısına yaptırılan yapı, Selçuklu Döneminin en önemli sağlık ve eğitim yapılarından birisidir.[1] Yaklaşık 2800 m ^{2} lik bir oturum alanına sahip, tek katlı bir yapı olan Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası, hasta muayene, tedavi ve ameliyatlarının yapıldığı Şifahane, akıl hastalarının müzikle tedavi edildiği bölüm olan Bimarhane ve dünyanın ilk tıp fakültesi olarak kabul edilen Medrese bölümlerinden oluşmaktadır.[2] Birbirlerine bitişik düzende yapılandırılan birimlerden Şifahane bölümü, doğudaki Medrese ile batıdaki Bimarhane arasında konumlandırılmış olup, bölümler arasındaki bağlantı koridorlarla sağlanmıştır.

Çizim 2. Ön cephe rölövesi

[*] Yrd. Doç. Dr. *Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı*
[*] Araş. Gör. *Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı*
[1] Edhem, H., 1982, *Kayseri Şehri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 524, s:59, Ankara
[2] Sipahioğlu'na göre; "*Gevher Nesibe Şifaiyesi Türklerin yaptırdığı 11. hastanedir. Bugünkü Türkiye sınırları içerisinde yer alanların beşincisidir. Fakat içerisinde tıp tahsili yapılanların ilkidir."*

YAPININ KURTARILMASI AMACIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Gerek zamanın olumsuz etkileri, gerekse geçirmiş olduğu onarımların bıraktığı yıpratıcı izler nedeniyle yapı oldukça kötü bir durumdadır. Tüm iç mekanları çimento sıva ile kaplanmış olan yapıda, zeminden ve çatıdan gelen nemin etkisi oldukça yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Zemin ve duvarlarda yer yer gözlenen çatlaklar, yapıda nemin ötesinde strüktürel bazı problemlerin de varlığına işaret etmektedir. Tıp Müzesi olarak kullanılmakla birlikte hak ettiği önemi ve ilgiyi göremeyen yapı, yapısal problemleri nedeniyle verimli bir şekilde kullanılamamaktadır.

Yapının problemlerinden kurtarılması amacıyla ilk olarak 1960'lı yıllarda Vakıflar Bölge Müdürlüğünce büyük bir restorasyon çalışması gerçekleştirilmiş, yapı ayağa kaldırılarak üst örtü yeniden biçimlendirilmiştir. Bu restorasyon esnasında, düz toprak damdan eğimli ve kesme taş kaplamalı çatıya dönüştürülen üst örtü, yapıda baş gösteren birçok problemin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Duvarlara yönlendirilen hatalı eğimler, suyun yapı bünyesine kolayca girmesine neden olmuş, bu da yaklaşık 800 yıldır direnen taş duvarların çürümesini hızlandırmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde ve Erciyes Üniversitesi'nin kullanımında olan yapının ilk restorasyonundan günümüze kadar uzanan süreçte, zaman zaman onarım girişimlerinde bulunulmuş, ancak yapılan çalışmalarda seçilen hatalı malzemeler ve yöntemler, sorunları katlamaktan öteye gidememiştir. Konunun uzmanları tarafından gerçekleştirilmeyen bu müdahaleler geçici çözümler olarak kalmış, üstelik yapıya ekstra yükler ve yeni problemler eklenmesine neden olmuştur.

Bu problemlere, yapı çevresinde gerçekleştirilen park düzenlemeleri esnasında inşa edilen havuz ve su motorunun titreşim etkisi de eklenince yapıda strüktürel problemler de kendini göstermeye başlamıştır. 80'li yıllara kadar içerisinde yer aldığı geleneksel doku ile beraber çevresel bir değere sahip olan yapı, bu mahallelerin yıkılarak yok edilmesine bağlı olarak tek başına bırakılmış ve yüksek katlı yapılar arasında kalarak pitoresklik değerini kaybetmiştir. Yapı çevresinde yapılan yol düzenlemeleri sonucu bina kotunun düşük kalması, şehir kanalizasyon ve su şebekesi kotunun yapıdan yüksekte bulunması da yapının bozulma sürecini etkileyen faktörlere eklenmiştir.

Yukarıda betimlenen nedenlere bağlı olarak yapıda baş gösteren problemlerin giderilebilmesi ve yapının canlandırılabilmesi amacıyla yapı için farklı işlev alternatifleri değerlendirilmiş, bu değerlendirmeler sonucunda, yapının özgün plan şemasına ve karakteristik özelliklerine zarar verilmeden kendini sergilemesini sağlayabilecek, kentin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına katkıda bulunabilecek şekilde işlevlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapının, araştırma, sergileme, eğitim birimleri ve sosyal donatılardan oluşan Kayseri Kültürü Araştırma Merkezi olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Önemli bir Selçuklu yapısı olarak kültürel mirasımız içerisinde özel bir yere sahip olan yapının boyutları, problemleri ve mevsim şartlarına bağlı olarak bilimsel teknoloji yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiş, farklı birimler arasında eşgüdümlü olarak yürütülmesi gereken multidisipliner bir çalışma öngörülmüştür.[3]

RÖLÖVE ÇALIŞMALARI

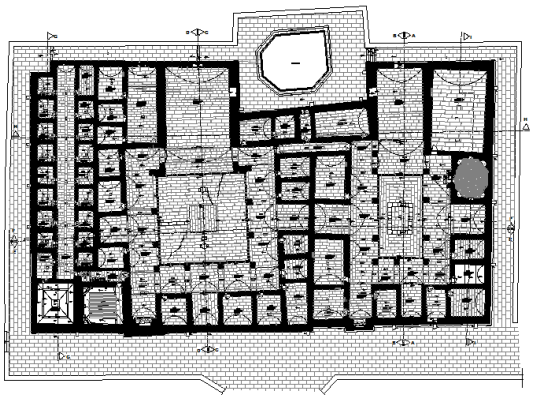
Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı koordinasyonunda gerçekleştirilen bu çalışmada öncelikle, yapının hızlı ve sağlıklı ölçümlenmesi hedeflenmiş ve rektifiye edilmiş fotoğrafların total station koordinatlarıyla birleştirilmesi yolu ile yapının plan, kesit, görünüş ve detay rölöveleri çıkarılmıştır.[4] (Çizim 3, 4, 5)

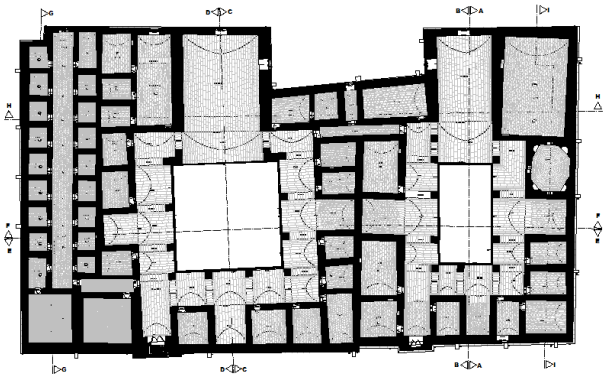
[3] Yrd. Doç. Dr. Gonca Büyükmıhçı başkanlığında gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında fotogrametrik ölçümlemeler Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeodezi ve Fotogrametri bölümü öğretim elemanları Yrd. Doç. Dr. Erkan Beşdok, Yrd. Doç. Dr. H. Mustafa Palancıoğlu, Yrd. Doç. Dr. Coşkun Özkan; ölçüm ve çizimler Mimarlık Fakültesi öğretim elemanları Yrd. Doç. Dr. Gonca Büyükmıhçı, Araş. Gör. Hale Kozlu, Mimar Hikmet Eldek ve Mimar Oktay Çağlıbulanık; statik değerlendirmeler, çatlak ölçümleri ve temel değerlendirmeleri Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği bölümü öğretim elemanı Yrd. Doç. Dr. Fatih Altun; karot alım ve değerlendirmeleri Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği bölümü öğretim elemanı Uzman Kamuran Arı; zemin suyu ölçümü ve zemin dayanımı değerlendirmeleri Mühendislik Fakültesi Zemin Mühendisliği bölümü öğretim elemanı Yrd. Doç. Dr. Bekir Kara; sondajlar ve jeolojik değerlendirmeler Jeoloji Mühendisi Şükrü Yaşar Yıldırım; tarih araştırmaları Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümü öğretim elemanı Yrd. Doç. Dr. Celil Aslan; taşlardaki biyolojik bozulma değerlendirmeleri Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji bölümü öğretim elemanı Araş. Gör. Gökhan Halıcı; ısıtma, elektrik ve aydınlatma projeleri Erciyes Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı; araştırma kazıları Kayseri Arkeoloji müzesi arkeologları; yapı çevresindeki su ve kanalizasyon seviyesinin belirlenmesi KASKİ; harç ve taş analizleri Erciyes Üniversitesi Teknoloji Merkezi tarafından yapılmıştır. Ayrıca Prof. Dr. Ahmet Ersen, Doç. Dr. Emre Madran, Doç. Dr. Yegan Kahya, Restoratör Mimar Cengiz Kabaoğlu, Y. Mimar Oktay Ekinci, Y. Mimar Ömer Barut, Çuhadoroğlu, HATEK ve Henkel firmaları yetkililerinin görüş ve uzmanlığından yararlanılmıştır.

[4] Ölçüm çalışmalarında Mimarlık Bölümü öğrencileri Hayriye Öztürk, Ayça Ersoy, İfakat Civelek, Ferda Kahraman ve Fikret Ünal; çeşitli aşamalarda Mimar Duygu Ovacık, Mimar Fazilet Kiraz, Mimar Burcu Kara; taş temizleme çalışmalarında 2005-2006 Bahar Dönemi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Rölöve 2 dersi öğrencilerinden katkı alınmıştır.

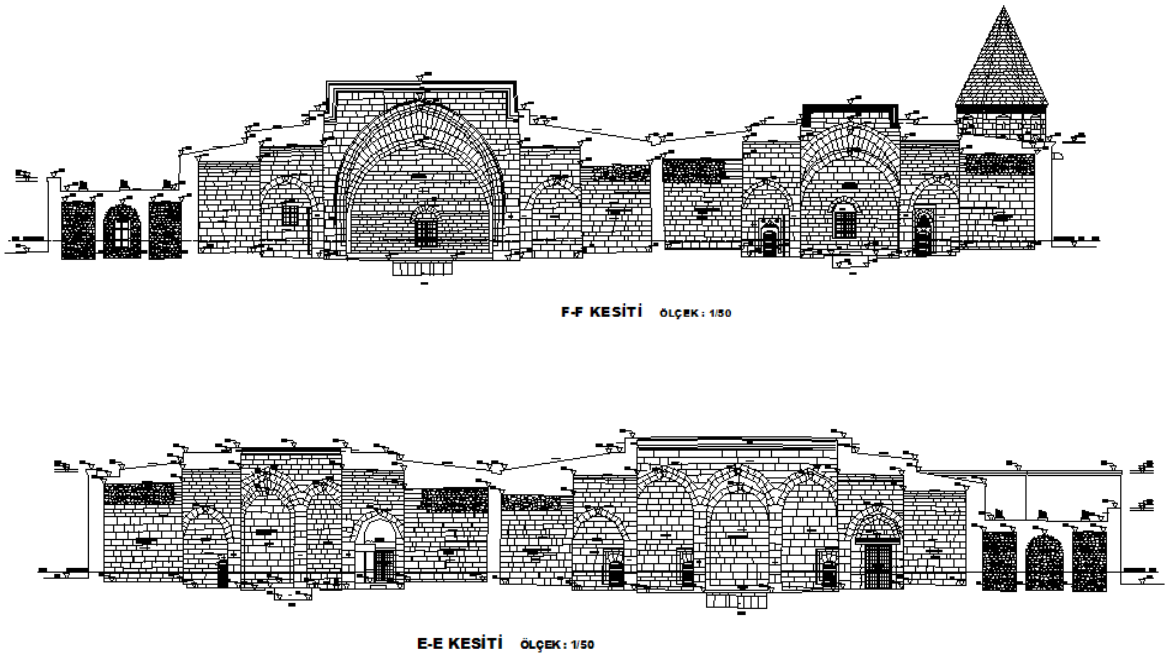
Bu çalışmaya paralel olarak, yapıdaki malzeme bozulmalarının ayrıntılı tespiti için hasar tespit çalışmaları yapılmış, tonoz, duvar ve döşeme taşları tek tek ele alınarak bozulma türleri sınıflandırılmıştır[5] (Çizim 6,7).

Çizim 3. Rölöve zemin kat planı

Çizim 4. Rölöve tavan planı

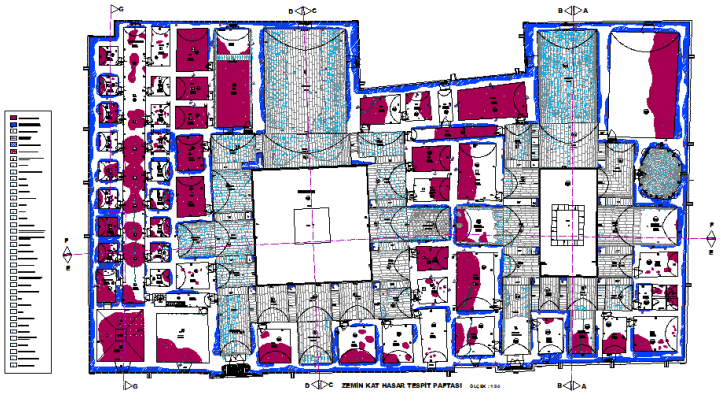
Çizim 5. Rölöve kesitleri

Yapıyı yıpratan en önemli faktörlerden biri olan nem problemi dikkatle irdelenmiş, zemin ve çatı kaynaklı nem problemleri ayırt edilmiş, her duvardaki ve tonozdaki nem seviyeleri belirlenerek yapının nem haritası çıkarılmıştır. Ayrıca yapıdaki strüktürel problemlerin göstergesi olan çatlaklar incelenmiş, yerleri, şekilleri ve derinlikleri pafta üzerinde işaretlenmiştir.

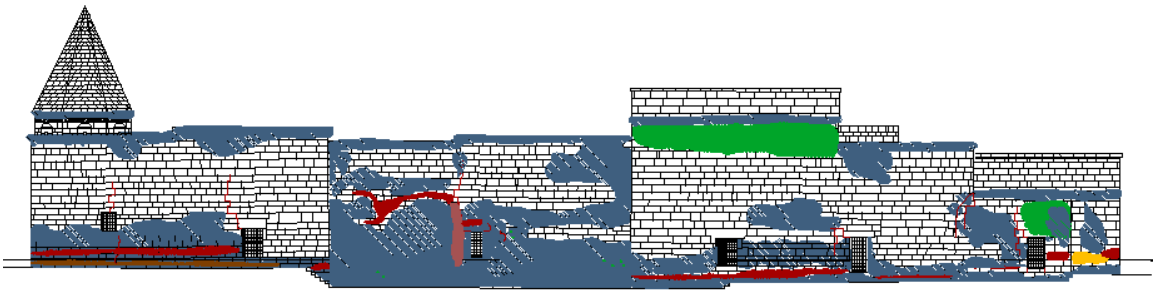
Yapının strüktürel durumunun ve zemin hassasiyetinin anlaşılabilmesi için gerekli karot ve kazı çalışmaları ile yapıya ciddi zarar verdiği tespit edilen çimento sıvaların sökümü için gerekli izinler alınmıştır. Alınan kurul izni sonucu, yapının nefes almasını sağlayabilmek, orijinal izlerine ulaşabilmek, çatlak derinliklerini ve strüktürel etkilerini değerlendirebilmek amacıyla çimento sıvalarının sökülmesine karar verilmiştir. Yapının hava almasını engelleyen ve tuzlanmalara neden olan çimento sıvalar, orijinal duvarlara ve tonozlara mümkün olduğunca zarar verilmemesi hedeflenerek ince bir işçilikle sökülmüştür. Bu işlem sonucunda, sıvaların yer yer 20 cm. ye varan kalınlıkta olduğu,

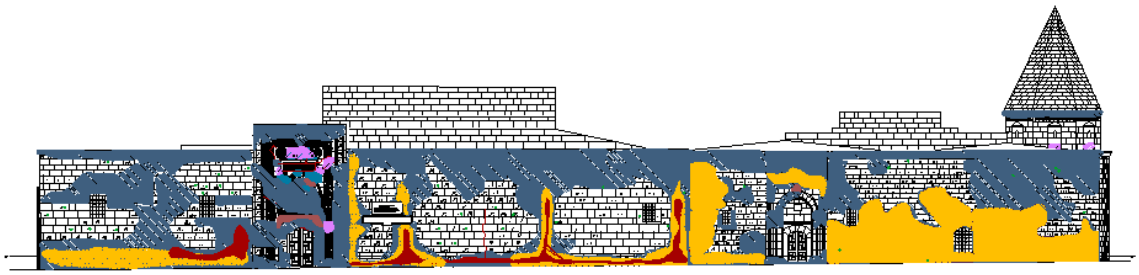
[5] Yapılan sınıflandırma sonucu belirlenen farklı biyolojik bozulmaların değerlendirilmeleri, E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir

plan-kesit ölçülerini etkilediği ve sıvaların arkasından çıkan yeni akustik kanalları, çatı pencereleri ve niş izleri de göz önünde bulundurulduğunda, projelerde güncelleme ihtiyacı oluşmuştur. Bu nedenle, sıva sökümü sonrasında ortaya çıkan durum yeniden ölçümlenmiş ve rölöveler yeniden çizilerek Koruma Kurulu onayı alınmıştır.

Çizim 6. Plan hasar tespit paftası

Çizim 7. Cephe hasar tespit paftaları

RESTİTÜSYON ÇALIŞMALARI

Sağlıklı bir restitüsyon çalışmasının gerçekleştirilebilmesi için öncelikle belge ve eski fotoğrafların elde edilmesi hedeflenmiş, bu amaçla Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Kayseri Arkeoloji Müzesi Arşivi, Erciyes Üniversitesi Yapı İşleri Daire Başkanlığı Arşivi, IRSICA, Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivi, kişisel fotoğraf arşivleri ve kaynak kitaplar araştırılmıştır. Geçmiş restorasyonlarda görev almış kişilere ulaşılmaya çalışılarak yapılan müdahaleler hakkında detaylı bilgi alınmıştır.[6] Günümüze kadar çeşitli dönemlerde onarımlar ve değişiklikler geçiren yapı ile ilgili hazırlanmış birçok şematik çalışma bulunmakla birlikte, dikkate alınabilecek, bilimsel kriterlere uygun olarak

[6] Prof. Dr. A. Hulusi Köker, Doç. Dr. Emre Madran, Mimar Erol Yurdakul

hazırlanmış 4 adet rölöve çalışmasına ulaşılabilmiştir.[7]. Elde edilebilen paftalar, eski fotoğraflar, yazılı ve sözlü kaynakların değerlendirilmesi sonucu restitüsyon paftaları hazırlanmıştır.

Tüm bu belge ve incelemelerin değerlendirilmesi sonucunda yapının geçirdiği onarımlar kısaca özetlenecek olursa, yapıya ilk müdahalelerin Osmanlı döneminde yapıldığı, bu dönem onarımının en belirgin ekinin Medrese bölümü taç kapısı olduğu anlaşılmaktadır. 1942 yılında Maarif Vekaleti Müzeler ve Antikiteler Müdürlüğü tarafından yapılan Şifahane taç kapısı onarımı da bilinen onarımlar arasındadır. 1960 öncesi onarımlarda Medrese kısmının onarımı gerçekleştirilmiş, 1960-1969 yılları arasında Şifahane bölümü ayağa kaldırılmış, 1969 yılında yapılan kazılar sonrasında da Bimarhane bölümü yeniden yapılandırılmıştır.[8] Ayrıca 1980 yılında elektrik ve ısıtma tesisatı döşenmiş, 1991 yılında medrese bölümüne wc ve şifahane bölümüne çatı merdiveni eklenmiş, çatı onarımı yapılmış, Başhekim Odası düzenlenmiş[9] 2001-2003 yılları arasında da Medrese bölümü çatı kaplamaları yenilenmiştir.

RESTORASYON ÇALIŞMALARI

"Yapıya en az müdahale en iyi müdahaledir." temel ilkesi uyarınca, yapının aşamalı olarak geçirdiği restorasyon uygulamalarına genel anlamda sadık kalınmış, ancak yapıya ciddi zarar veren yanlış uygulamaların giderilmesi, temel prensip olarak benimsenmiştir. Bu temel prensip kararları ışığında değerlendirildiğinde, yapıya ciddi zarar verdiği gözlemlenen çatı restorasyonu, çimento sıva ile sıvanan iç mekanlar, taş bozulmaları, drenaj problemleri, zemin sağlaştırması ve konfor şartları mutlaka ele alınarak yeniden çözümlenmesi gereken problemler olarak görülmüştür (Çizim 8). Alınan genel restorasyon kararları, gruplandırılarak aşağıda belirtilmektedir.

Resim 2. Şifahane bölümü avlusu

Resim 3. Medrese bölümü avlusu

İşlev

Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Erciyes Üniversitesi'nin ortak kullanımı ile değerlendirilecektir. Yapılan protokole göre, Medrese bölümü Vakıf Eserleri Müzesi, Şifahane bölümü Tıp Müzesi, Bimarhane bölümü, Kayseri Tarihi Araştırma Enstitüsü olarak kullanılacaktır İç avlularının kafeterya olarak düzenlenmesi uygun görülen müze bölümlerinde, iki tür sergileme sistemi uygulanacaktır. Eyvan ve revaklarda geçici sergiler, iç mekanlarda ise kalıcı sergiler gerçekleştirilecektir. Müze odalarının tefrişinde, yapıya mümkün olduğunca zarar vermeyecek şeffaf tefriş elemanları kullanılacak, duvarlara asılan sergileme panoları, ince metal tellerle tespit edilecektir (Çizim 9). Bu metal teller, duvar derzlerine denk getirilerek monte edilecektir. Kafeterya olarak kullanılacak olan avlu 80 cm. yüksekliğinde şeffaf panolarla revaklardan ayrılacak, bu panolar, taş ayaklara zarar vermeyecek şekilde metal profillerle döşemeye ve birbirlerine tespit edilecektir.

Mekansal Özellikler

Yapı genelinde plan şeması ve yapı kotlarına tamamen sadık kalınarak mekansal bütünlük korunmuştur (Çizim 10). Ancak 1960 restorasyonunda sonradan eklendiği kesin olan kapı kanatları, pencere doğramaları ve döşemelerde, yanıltıcı olmamak, konfor şartlarını sağlamak ve çağdaş etki yaratmak amacıyla modern malzeme kullanımı tercih

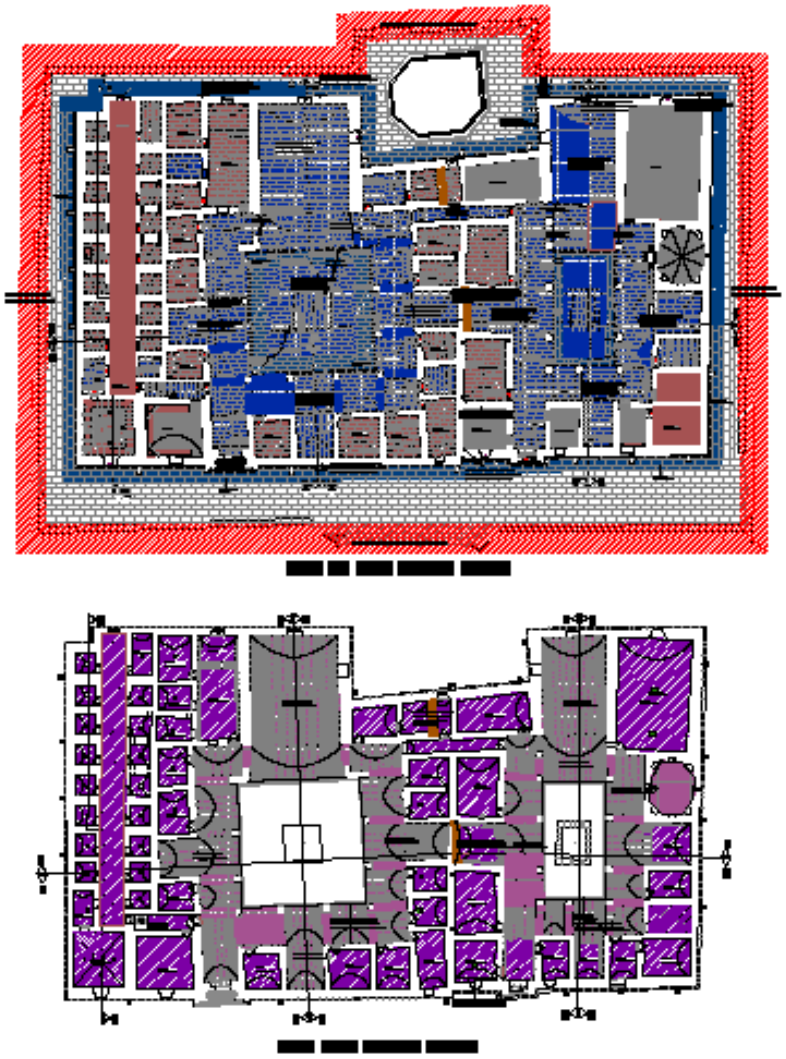
[7] Bu çizimler, 1931 tarihli Albert Gabriel planı, 1955 tarihli Y. Mimar Nedim Onat ve Y. Mimar Ali Saim Ülgen çizimleri, 1960 tarihli Mahmut Akok çizimleri, 1970 tarihli Erol Yurdakul çizimleridir. Bu çalışmaların orijinal paftalarının bir kısmı, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilmiştir. Ancak ne yazık ki bu paftaların bir kısmı ve planların okunmasında müellifin fikrini yansıtan en önemli belgeler olan rapor ve ekleri fotoğraflar büyük oranda kaybolmuştur

[8] İnan, A., 1969, *Kayseri Gevher Nesibe Sultan Şifaiyesi,* s. 218-222, Ankara

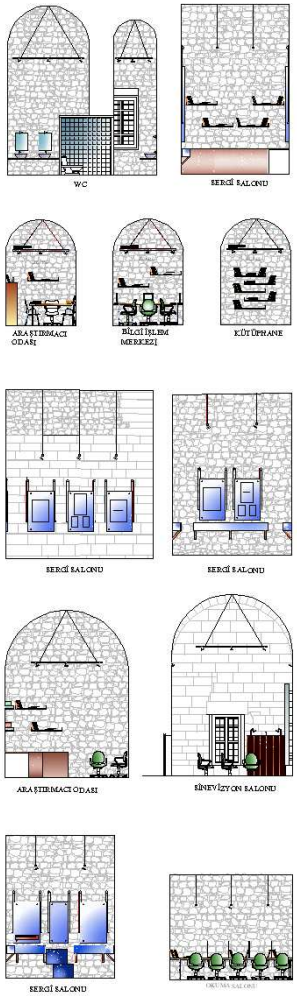
[9] Köker, A.H., a.g.e. s:.30

edilmiştir. Bu tercihte, yapının geçmişi, mimarlık tarihi içerisindeki önemi ve enderlik değeri göz önünde bulundurularak, günümüz teknolojisini yansıtan çağdaş ekte, yapıyı ezmeyecek şeffaf malzemeler kullanılmıştır. İç mekanlarda yaratılmak istenen ve geleneksel yapılarla modern ögeleri bütünleştirmeyi hedefleyen bu yaklaşımla tezat bir görüntü oluşturan ve mekan kalitesini bozan elektrik kabloları ve radyatör petekleri, aydınlatma ve ısıtma amacıyla yapıya sonradan entegre edilen elemanlar ayıklanmıştır. Yapının konfor koşullarının sağlanabilmesi amacıyla, aydınlatma, ısıtma, tesisat ve güvenlik problemleri tekrar ele alınmış, yapıya mümkün olduğunca zarar vermeyecek sistemler tercih edilmiştir. Aydınlatma, internet hattı ve güvenlik sistemleri için gerekli kablolar, süpürgelik içerisine gizlenecektir.

Yapının Medrese ve Şifahane bölümlerinde çözümlenmesi gereken ıslak mekan düzenlemelerinde özgün yapıya ve mekansal bütünlüğe zarar verilmemeye çalışılmış, Medrese bölümünde günümüzde de aynı amaçla kullanılan mekan yeniden değerlendirilmiş, Şifahane bölümünde ise orijinal olmadığı belgelenen 2 mekan birleştirilerek Wc' ye dönüştürülmüştür. Her iki mekanda da mevcut duvarların zarar görmemesi amacıyla, wc kabin bölmeleri, taş duvarlara monte edilmeyecek bir iç kabuk şeklinde şeffaf elemanlarla yapılandırılacaktır. Yapının orijinal duvarlarının sergilenmesine de imkan tanıyan bu uygulamada duvar ile iç kabuk arasında belirli bir mesafe bırakılacaktır. Çelik ayaklarla taşınacak olan bu bölmeler, mekanın görsel bütünlüğünün bozulmaması amacıyla tonoza kadar yükseltilmeyecektir.

Çizim 8. Müdahale paftaları

Çizim 9. Kısmi kesitler

Çatı

Yapıdaki yoğun nem problemlerinin ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan malzeme bozulmalarının temel nedeni, hatalı eğimlerle çözümlenen, yapı bünyesi ile uyumsuz betonarme dolgu ile eğimlendirilen ve kaplama malzemesi olarak uygun olmayan bir malzeme olan andezit tüfü ile kaplanan çatıdır. Bu problemlerin giderilebilmesi amacıyla, ilk etapta, mevcut çatının uyumsuz taşlarının kaldırılması ve betonarme dolgunun mümkün olduğunca kaldırılarak çatı eğimlerinin yeniden çözümlenmesi düşünülmüştür. Çatı katmanlarının net bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla çatı döşemesinin farklı noktalarından alınan karotların mukavemet değerlendirilmeleri yapılmıştır[10]. Alınan karotlarda, çatı eğimini oluşturmak amacıyla dökülen betonun yer yer 60 cm. ye varan kalınlıkta olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, yapının sağlıklı nefes alabilmesi açısından bu beton yükünü kaldırmayı zorunlu kılarken, yapının alıştığı stabil yükün sağladığı statik denge açısından kuşku ile karşılanmıştır. Bu endişeye bağlı olarak, temel araştırması gereği ortaya çıkmış ve araştırma kazıları yine aynı bölüm tarafından yürütülmüştür. Bu kazılar sonucunda temel duvarları altında bir sömel hattı bulunmadığı tespit edilmiş olup çatı kaldırma işlemi esnasında yapının statik dengesinin risk altında olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle mevcut çatı eğimleri ve kaplama malzemelerine, yanlış olmasına rağmen uyum sağlanmak zorunda kalınmıştır. Ancak yapının daha fazla su almasını önlemek amacıyla yeni bir detay üretilmesi zorunludur. Bu bağlamda, mevcut yapı yüküne ek yük getirmemek ve zaten yükseltilmiş olan çatı kotunu yükselterek görsel etkiyi bozmamak amacıyla ince ve şeffaf, modern bir malzeme kullanımı tercih edilmiştir. Yapılan malzeme araştırmaları sonucunda, püskürtme cihazı veya fırça ile uygulanacak olan, buhar geçirgenliği özelliğine sahip, elastomerik reçine esaslı şeffaf bir su yalıtım malzemesinin kullanılması uygun görülmüştür. Uygulama esnasında öncelikle mevcut taş yüzeyler, kirden, tozdan ve gevşek parçalardan arındırılacak, gerekli taş ve derz onarımları yapıldıktan sonra, gerekirse astarlama yapılarak, malzeme uygulanacaktır. Yapının nefes almasını engelleyen ve yoğuşma problemlerine neden olabilecek betonarme dolgunun zararlarının en aza indirgenebilmesi amacıyla, her mekanın orijinal taş dokusuna kadar, su girişini engelleyecek bir forma sahip olan metal havalandırma boruları indirilecektir. Mevcut parapet duvarları ve çörtenler korunacak, ancak taşların su emmelerini engellemek amacıyla orijinal taş ile uyumlu bir su itici malzeme uygulanacaktır. Mevcut çatı pencereleri ve yeni ortaya çıkan çatı pencereleri aydınlatma amaçlı değerlendirilecek, yapı estetiği ile uyumsuz demir doğramaları kaldırılarak, metal profillerle monte edilen şeffaf fanuslarla örtülecektir.

Çizim 10. Restorasyon zemin kat planı

[10] Karot alım ve değerlendirmeleri Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği tarafından gerçekleştirilmiştir

Duvar ve Tonozlar

Yapı genelinde gerçekleştiren hasar tespit çalışmaları kapsamında taş duvar ve tonozlar ayrı ayrı ele alınmış, statik durumları ve taş bozulmaları açısından değerlendirilmeleri yapılarak müdahale yöntemleri saptanmıştır. Bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda duvar ve tonozlarda genel anlamda strüktürel müdahaleyi gerektirecek ciddi problemler olmadığı görülmüştür. Ancak Medrese batı eyvanı ile Şifahane doğu eyvanı arasındaki duvarın düşey ekseninde sapma olduğu ve derz bağlayıcılarında ciddi bir boşalma olduğu tespit edilmiştir. Bu duvarın olduğu gibi korunması statik açıdan mümkün olmadığından sistem askıya alınarak taşlar sökülecek, orijinal taşlarıyla ve özgün harç karışımına uygun şekilde yeniden örülecektir. Strüktürel açıdan müdahale gerektiren diğer bir problem olan çatlaklarda ise , puzolanik katkılı kireç agregalı bağlayıcı malzeme ile çatlak tamiratı yapılacaktır. Ancak Medrese giriş eyvanına açılan odanın duvar-tonoz birleşiminde görülen çatlak boyutları ve derinliği dikiş yöntemini zorunlu hale getirdiğinden bu çatlak paslanmaz metal kenetlerle dikilecektir.

Yapının tüm kapalı mekânlarının tavan ve duvarları çimento sıva ile sıvanarak, beyaz badana ile boyanmıştır. Sıvalı tüm yüzeylerde çatı neminin etkisiyle ciddi dökülmeler, çiçeklenmeler ve renk değişimleri oluşmuştur. Gerek sağlıklı restitüsyon ve restorasyon kararlarının verilebilmesi, gerekse yapının nefes alabilmesini sağlamak amacıyla ilk olarak çimento sıvaların sökülmesine karar verilmiş, bu işlem yapıya zarar vermemeye çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Yer yer 15-20 cm. ye varan çimento sıvaların ardından çıkan moloz taş duvarların tümünde, genel bir derz boşalması olduğu görülmüştür. Bu nedenle genel olarak tüm moloz taş duvar ve tonozlarda, orijinal karışımına uygun oranlarda kireç harç enjeksiyonu yapılması gerekmektedir.

Hazırlanmış olan hasar tespit paftalarında, duvar ve tonozlardaki taşlar tek tek değerlendirilmiş, hangi taşın ne tür bozulmalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlendirmelerin ışığı altında, fiziksel iç yapıları bozularak taşıyıcılık özelliklerini kaybettiği tespit edilen ve değiştirilmesi gereken taşlar pafta üzerinde işaretlenmiştir. Bu taşlar, çürütme yöntemi ile çıkarılacak, yerine, kireç harç kullanılarak orijinaline uygun cins ve boyutta, yeni taş monte edilecektir. Çatlak onarımı, duvar örümü veya derzleme işlemi esnasında kullanılacak harçlar, konservasyon laboratuarı tarafından gerçekleştirilecek olan harç analizi sonucu elde edilen sonuçlara göre, orijinal karışım ve oranlarına uygun olarak hazırlanacaktır.

Değiştirilmesi gerekmeyen, genel anlamda sağlam olan ancak yüzey kirliliğine sahip olan taşlarda, gerek restorasyon sırasında harç akması sonucu oluşan lekeler bulunması, gerekse son zamanlardaki çatı suyundan kaynaklanan akmalara bağlı olarak oluşan bozulmalar nedeniyle genel bir yüzey temizliği gerekmektedir. Sağlamlaştırma işlemi tamamlandıktan sonra gerçekleştirilecek olan temizleme işlemi esnasında öncelikle su ile yıkama tercih edilecek, gerekli yerlerde özel kontrollü mikro kumlama yapılacaktır. Kumlama işlemi esnasında silis kumu kullanılmayacak, taş yüzeylere zarar vermeyecek organik maddeler tercih edilecektir. Yoğun tuz içeren taş yüzeylerde ise kağıt hamuru ile tuzlar emdirilecektir. Ancak çatıda bulunan betonarme dolgu ve duvar örgülerinde kullanılan çimento harçlara müdahale edilemediğinden, restorasyon sonrasında da bir süre tuzlanma görülmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle kağıt hamuru ile emdirme işlemi, belirli aralıklarla restorasyon sonrasında da devam etmelidir.

Mimari elemanlar

Oldukça yalın ve mistik etkili bir mimariye sahip olan yapıda, Şifahane taç kapısı özenli bezemesi ile ön plana çıkmaktadır. Cephenin ikinci önemli mimari elemanı olan Medrese taç kapısı ise Osmanlı dönemi etkisine sahip, daha yalın bir karakter taşımaktadır. Her iki kapıda da ana strüktürle ilgili bir değişiklik veya tamamlama yapılmayacak, sadece kapı kanatları değiştirilecektir (Çizim 10). Geometrik desenlerle biçimlendirilmiş olan mevcut ahşap kanatlar orijinal olmayıp, restorasyonlar esnasında yapıya eklenmiştir. Orijinal taş bezemelerini günümüze kadar taşıyabilen yapının gerek Şifahane gerekse Medrese kapı kanatlarının orijinal detayları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak 1960 Mahmut Akok rölövelerinde kapıların sadece demir lokmalı bir parmaklık ile kapatıldığı görülmektedir. Restorasyonda yanıltıcı olmamak ve yapı genelinde benimsenen konsepte uygun olarak kapı kanatları şeffaf bırakılarak demir lokmalarla korunacaktır. Güvenliği sağlamak amacı ile, kanadı oluşturan camların, özel nitelikli emniyet camlarından seçilmesi gerekmektedir. Mimari elemanlar kapsamında değerlendirmeye alınacak olan diğer elemanlar ise iç kapı ve pencerelerdir. İç kapılarda rastlanan benzer problemler nedeniyle küçük metal kenetlerle taşınan cam kapıların kullanımı öngörülürken, orijinal olmayan pencerelerde ekler arındırılacak, pencere doğramaları, emprenye edilmiş yerli çam kereste ile özgün yapısı ve birleşme detaylarına uygun olarak yeniden yapılacaktır. Demir parmaklıklar olduğu gibi korunacak, pasları temizlenerek oksitlenmeyi engelleyecek şekilde boyanacaktır.

Döşemeler

Yapılan restitüsyon araştırmaları sonucunda, yapıdaki tüm döşemelerin, geçmiş restorasyonlar sırasında yapıldığı tespit edilmiştir. Yapı bütününde özgün döşeme ile ilgili herhangi bir ize ulaşılamamıştır. Avlu ve yarı açık mekanlarda mevcut taş döşeme korunacak, iç mekanlarda ise gerekli konfor şartlarının sağlanması amacıyla ahşap döşeme kaplaması tercih edilecektir. Ancak, yanıltıcı olmamak ve yapıyı zedelememek adına bu uygulamanın geri dönüşümlü

olması hedeflenmiştir. Mevcut taş döşemeler yapının orijinalinde bulunmamasına rağmen bir dönem eki olarak kabul edilmiş ve sergilenmek istenmiştir. Bu nedenle, metal profillerle yükseltilen ahşap kaplamanın etrafında cam bir çerçeve oluşturulmuş, bu çerçevenin altından mevcut taş döşemeler aydınlatılarak vurgulanmıştır. Önerilen bu detay ile, yapıda konfor şartları sağlanırken, iç mekanda geçmişe saygılı çağdaş bir etki yaratılmaya çalışılmıştır. Avlu ve yarı açık mekanlarda ise mevcut döşemeler korunmuştur. Yarı açık ve kapalı tüm mekânların düzgün kesme taş malzemeyle kaplanmış olan döşemelerinde taş yüzeylerinin taraklanmış olmasına bağlı olarak kılcal veya büyük çatlaklara, homojen ve yaygın oyuklanmalara rastlanmaktadır. Bazı bölümlerde ise, önceki restorasyonlar sırasında taşların montajında uygulanan zift artıkları, katılaşarak taşlar arasında yüzey farkı yaratmıştır. Bu nedenle bütün taş yüzeylerde ince zımparalama yöntemi ile temizleme işlemi uygulanacaktır. Avlulardaki döşeme taşlarında ve havuzlarda ise, suyun etkisi ile oluşmuş yosunlanma, bitkilenme, oyuklanma ve biyolojik bozulmalara rastlanmaktadır. Bu mekanlarda gerekli temizleme çalışmaları yapılarak taş dokusu ile uyumlu su itici malzeme uygulanacaktır. Olduğu gibi korunacak tüm döşemelerde sadece bozulan ve kırılan taşlar değiştirilecek, müdahale paftasında belirtilen yerlerde, suya dayanıklı, puzolanik katkılar içeren kireç harç ile derz sağlamlaştırması yapılacaktır.

Zemin

Yapıda belirlenen statik problemlerin sürekliliği ve çıkarılan nem haritasında zeminden duvarlara doğru yükselen bir nem seviyesinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, yapının zemin özelliklerinin ve zemin suyu seviyesinin belirlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla yapı çevresinde araştırma kazıları yapılmış, 6 adet sondaj kuyusu açılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda yapının temel zeminin genel olarak siltli ince kumdan oluştuğu, taşıma gücü ve oturmalar açısından güvenilir bir yapılanma göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle yapı zemininde beyaz çimento enjeksiyonu ile sağlamlaştırma işlemi gerçekleştirilecektir. Enjeksiyon işlemi temel duvarlarının alt hizasına inecek şekilde yaklaşık 4-5 m. derinliğe kadar uygulanacak, enjekte edilen çimento, temel duvarı ile temas ettirilmeyecektir.

Yeraltı su seviyesinin yüksek olması, yüzeysel suların temel zemini üzerinde etkili olması, özellikle yapı oturum kotunun zaman içinde çevreye göre düşük kalması gibi nedenler, kış aylarında ve yağışlarda yapı çevresinde su toplanmasına yol açmaktadır. Daha önce gerçekleştirilen onarım çalışmalarında yapı çevresinde bir drenaj sisteminin düzenlenmemiş olması, yapının zeminden su alması konusunda ciddi bir etken olmuştur. Bu nedenle tüm yapıyı çevreleyen bir drenaj sistemi öngörülmüştür. Bu uygulama esnasında, çörtenlerden akan suyun sert zemine çarparak duvarlara sıçramasından kaynaklanan yıpratıcı etkiyi engellemek amacıyla, drenaj kanallarının üzeri çim kaplı toprak ile yumuşak zemin oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca açık avlulardaki suyun alınması amacıyla revak-avlu birleşimlerinde, iç mekanın görsel etkisini bozmayacak şekilde, kapalı drenaj sistemi öngörülmüş olup, yer yer uygulanan delikli taşlarla suyun kanala süzülmesi sağlanmıştır.

Yapıya yakın mesafede bulunan park içerisindeki havuza hizmet eden su motoru ve kuyusu, titreşimleri ile yapıda sürekli vibrasyon etkisi yaratmaktadır. Bu etkinin yapıya zarar verdiği tespit edildiğinden bu motorun başka bir noktaya taşınması veya kaldırılması için gerekli izinler Koruma Kurulundan alınmıştır.

KAYNAKLAR

Edhem, H., 1982, *Kayseri Şehri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 524, s:59, Ankara

İnan, A., 1969, *Kayseri Gevher Nesibe Sultan Şifaiyesi,* Ankara

Köker, A.H., 1991, *Gıyasiye ve Şifaiye Yapısının Mimarisi,* Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 10, Kayseri

Sipahioğlu, H., 1981, *Kayseri Gevher Nesibe Sultan Tıp Sitesi, 1206,* Akın matbaası, Kayseri

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara